

СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Анотація

У статті розглянуто сутність і зміст соціального потенціалу. Зазначається, що від рівня пізнання соціального потенціалу і розробки механізму ефективного його використання залежать наукова обґрунтованість і вдосконалення соціально-економічного життя країни. Визначено сутність та охарактеризовано зміст категорії «потенціал». Виявлено й охарактеризовано складові потенціалу, взаємозв'язки між ними через розкриття змісту понять «можливість», «здібність», «ресурс». Зазначається, що потенціал – це феномен, дослідження якого дає можливість визначити майбутній стан явища, прогнозувати його і розробляти науково-обґрунтовану політику розвитку. Охарактеризовано специфіку категорії «потенціал». Проаналізовано поняття «соціальний потенціал» та визначено його сутність. З'ясовано, що стратегічним напрямом і головною тенденцією прогресу сьогодні стає розширене відтворення соціального потенціалу людини, суспільства, економіки.

Ключові слова: потенціал, можливість, здібність, ресурс, соціальний потенціал.

Т.Р. Власова, к.э.н., доцент,
Черновицкий торгово-экономический институт КНТЭУ,
г. Черновцы

СОЦИАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ: СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ

Аннотация

В статье рассмотрена сущность и содержание социального потенциала. Отмечается, что от уровня познания социального потенциала и разработки механизма эффективного его использования зависят научная обоснованность, совершенствование социально-экономической жизни страны. Определена сущность и охарактеризовано содержание категории «потенциал». Выявлены и охарактеризованы составляющие потенциала, взаимосвязи между ними через раскрытие содержания понятий «возможность», «способность», «ресурс». Отмечается, что потенциал – это феномен, исследование которого дает возможность определить будущее состояние явления, прогнозировать его и разрабатывать научно-обоснованную политику развития. Охарактеризована специфика категории «потенциал». Проанализировано понятие «социальный потенциал» и определена его сущность. В статье выявлено, что стратегическим направлением и главной тенденцией прогресса сегодня становится расширенное воспроизводство социального потенциала человека, общества, экономики.

Ключевые слова: потенциал, возможность, способность, ресурс, социальный потенциал.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство може повноцінно відтворюватися як економічно, так і соціально, тільки за умови реалізації ефективності відтворення соціального потенціалу ринкової економіки. Ця суспільно значуща проблема актуалізувалася в сучасних умовах зростання

соціальної напруженості, недовіри до влади, типових для усіх країн світової спільноти на початку ХХІ ст. Соціальний потенціал ринкової економіки характеризується сукупністю детермінант соціальності, що забезпечують економічну стабільність, соціальну стійкість за необхідного рівня відповідальності ключових акторів економіки. Від рівня пізнання соціального потенціалу і розробки механізму ефективного його використання залежать наукова обґрунтованість і вдосконалення соціально-економічного життя країни. Саме цим обумовлена актуальність вивчення проблем соціального потенціалу суспільства й ефективної його реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна ринкова економіка є соціальною за характером суспільних інтересів, як результат агрегації інтересів приватних. Окремий індивід виступає не просто споживачем соціальних послуг, але й суб'єктом творчої діяльності, залишаючись підпорядкованим ринковим відносинам, владі, суспільству, здатним до інтеграції в новому типі соціально-орієнтованого господарювання.

Проблема соціального потенціалу економіки є відносно новою, водночас сьогодні стає все більш очевидною. Її дослідженню приділяють увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Так, М. В. Артюхіна визначає сутність соціального потенціалу в аспекті вищого навчального закладу [1]. Л. І. Панкова розглядає соціальний потенціал суспільства, визначає його стан, тенденції та особливості розвитку; розмежовує складові соціального потенціалу [2]. С. І. Грінченко обґрунтовує теоретико-методологічні засади дослідження суспільного потенціалу сучасного суспільства [3]. Н. С. Тютюнник, О. А. Ігнатова розглядають використання категорій «потенціал», «капітал» і «ресурс» у соціально-економічних дослідженнях [4]. Ґрунтовне дослідження соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України та її регіонів представлено у національній доповіді за редакцією Е. М. Лібанової [5]. Серед закордонних авторів слід відзначити зокрема А. Б. Докторовича [6; 7], І. Маслову [8], Т. Ф. Файзулліна [9], М. Т. Шафікова, які розглядають соціальний потенціал переважно з позицій соціології. Водночас в економічних дослідженнях недостатньо праць, присвячених цьому явищу і його впливу на соціально-економічний розвиток. У вітчизняній літературі, присвяченій аналізу проблем формування і розвитку потенціалу суспільства, виявляється відсутність єдиного методологічного підходу до визначення та інтерпретації його суті і змісту, що здійснює значний негативний вплив на подальше розширення і поглиблення досліджень у цій сфері. Вищезазначене визначає проблемний і актуальний характер даної статті.

Формулювання цілей статті й аргументування актуальності поставленого завдання. Метою даної статті є визначення сутності та змісту соціального потенціалу. Для досягнення поставленої мети слід виконати наступні завдання:

- визначити сутність та зміст категорії «потенціал»;
- виявити й охарактеризувати складові потенціалу, взаємозв'язки між ними;
- охарактеризувати умови та специфіку реалізації потенціалу;
- визначити сутність та зміст категорії «соціальний потенціал».

Виклад основного матеріалу. Термін «*potentia*» в перекладі з латини означає «сила, можливість, міць». Однією з причин відмінностей у трактуванні суті і змісту категорії «потенціал» є його використання у різних сферах науки і практики. Він широко застосовується у фізиці, хімії, біології, філософії, економіці, соціології, військовій справі, політиці, психології, педагогіці тощо. Поняття «потенціал» може розглядатися як «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [10, с. 428].

Історія розвитку суспільної думки свідчить про те, що в науці ніколи не було єдності у розумінні суті потенціалу. Протиріччя і неоднозначне трактування цього феномена виявляються вже в системі категорій, представлених Аристотелем, який розглядав акт і потенцію як основу онтологічного розвитку. Відповідно буття розподілялося на потенціальне й актуальне, а становлення (розвиток) розглядався як перехід від першого до другого [5, с. 14]. Сьогодні одні вчені потенціал ототожнюють з можливостями, інші – зі здібностями, треті – з ресурсами [11, с. 5; 12, с. 196]. Проте поняття «можливість», «здібність» і «ресурс» розкривають лише окремі аспекти суті і змісту категорії «потенціал», і жодне з них не можна ототожнювати з аналізованим феноменом. У зв'язку з цим низка дослідників у своїх роботах розширює кількість складових елементів потенціалу, а це призводить до подальшої плутанини в категоріальному його тлумаченні. Ототожнення суті потенціалу з можливостями, на нашу думку, розширює зміст цієї категорії, а визначення його як системи здібностей, навпаки, звужує його межі. Категорія «можливість» є поняттям, що охоплює ширше коло явищ, ніж потенціал, тому ці категорії не можуть бути тотожними [4]. Різні природні і соціальні системи, що мають певний потенціал, мають різні можливості, ці можливості визначаються умовами буття. Потенціал, передусім, відбиває тенденції самозбереження системи, її якісних перетворень. В об'єктивній реальності ці тенденції можуть реалізуватися і не реалізуватися. Водночас наявність

різних можливостей зміни об'єкта не означає ще, що вони відбивають його потенціал. Наприклад, потенціал індивіда лише частково є природним, даним від народження – значною мірою він формується, розвивається і шліфується у процесах навчання та соціалізації особистості. Даний потенціал Г. Батіщев вважає багатовимірністю суб'єктивного буття людини. Він пише: «Суб'єктивне буття людини приховує багатовимірне і при цьому постійно змінюване, здатне безмежно збільшуватися багатство віртуальних змістів або затаєних потенцій» [13, с. 46]. Реалізація даного потенціалу відбувається у взаємодії з іншими індивідами. Це важливо також і в тому змісті, що й реально існуючий, сформований під впливом інститутів потенціал, може розкриватися, реалізовуватися різною мірою залежно як від зовнішніх умов, так і від самого індивіда.

Що ж до поняття здібності, слід зазначити, що воно так само за своїм змістом не збігається з категорією «потенціал». Категорія «здібність» відбиває характеристику матеріальних і духовних систем, що визначають можливості саморозвитку і дії на інші об'єкти, використовуючи найрізноманітніші способи і методи. Формування потенціалу і здібностей, безумовно, є взаємопов'язаними процесами, але це не означає, що вони цілковито тотожні. Якщо суб'єкт має певний потенціал, це не говорить про те, що він (потенціал) відповідає рівню розвитку здібностей суб'єкта. Найважливішим чинником формування і реалізації потенціалу виступає здатність. Суб'єкти, які мають значний потенціал розвитку, можуть виявитися не здатними його реалізувати під впливом різних обставин.

Розгляд потенціалу і ресурсу як понять, що відбивають один і той самий феномен, містить також методологічні недоліки. У науковій літературі ресурси визначаються як сукупність носіїв властивостей і характеристик, які створюють можливості для існування, функціонування і розвитку різних матеріальних і духовних систем. Поняття «економічні ресурси» (від франц. «ressource» – допоміжний засіб) є базовим поняттям економічної теорії. Під ресурсами розуміють джерела і засоби виробництва благ та послуг; все те, що може бути використано з користю для життєдіяльності людини. Якщо в доіндустріальному суспільстві пріоритет належав природним ресурсам, в індустріальному – матеріальним та енергії, то в постіндустріальному суспільстві він надається інтелектуальним та соціальним ресурсам. Вони стають не тільки ціннішими, але й «усе більше знижують відносне значення природних ресурсів та машин» [14, с. 28]. Основою багатства та розвитку стає Людина з усім різноманіттям здібностей та потреб, яка визначає своїм вибором та діями рух усіх видів ресурсів. Потенціал, на відміну від ресурсу, є атрибутом конкретної

системи і визначає основні тенденції її функціонування і розвитку. Дослідження взаємозв'язку ресурсів і потенціалу потрібні, особливо для розробки соціально-економічної політики. Ресурси є найважливішими структурними елементами потенціалу. Слід також зазначити, що порушення балансу в системі формування ресурсів, різні невдалі комбінації їхніх елементів, ресурсно-витратна політика можуть призвести до руйнування системи і гальмування реалізації потенціалу суспільства.

Потенціал – це феномен, дослідження якого дає можливість визначити майбутній стан явища, прогнозувати його і розробляти науково-обґрунтовану політику розвитку. На нашу думку, потенціал є сукупністю органічно взаємопов'язаних внутрішніх елементів і сил матеріально-духовної системи, визначальних закономірностей її функціонування і розвитку. На основі викладеного підходу зміст поняття «потенціал» можна визначити таким чином: потенціал – це органічна єдність, цілісність внутрішніх елементів і сил, матеріально-духовних систем, що створює необхідні передумови й умови для самозбереження і забезпечення саморозвитку на основі реалізації можливостей, здібностей і використання наявних ресурсів. Таким чином, зміст категорії «потенціал» не слід ототожнювати зі змістом понять «можливість», «здібність», «ресурси», які відбивають різні його аспекти.

Слід підкреслити, що ототожнення в науковій літературі категорій «можливість», «здібність» і «ресурси» з поняттям «потенціал» поширюється і на поняття «соціальний потенціал». Так, у «Соціологічній енциклопедії» соціальний потенціал визначається як «інтегральне поняття, що характеризує можливості держави, фірм, громадських організацій, об'єднань, особи, груп населення, галузей господарства, регіонів, різних сфер життєдіяльності і суспільства в цілому в рішенні перспективних завдань соціального розвитку» [15, с. 236]. Н. В. Коленда пропонує під соціальним потенціалом розуміти можливості визначеного об'єкта (людини, сім'ї, трудового колективу, регіону, суспільства загалом) як наявні, так і приховані, які формуються у процесі спільної діяльності між окремими індивідами чи групами індивідів та є результатом суспільних відносин, що за конкретних умов виражають ставлення індивідів один до одного, до свого становища в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя, та реалізуються за відповідних умов, а також здатностей діяти у відповідних сферах з метою отримання бажаного результату [16, с. 115]. Н. С. Тютюнник, О. А. Ігнатова пропонують соціальний потенціал розглядати як сукупність багатьох суспільних можливостей – демографічних, освітніх,

професійних, соціально-інфраструктурних та інших [4, с. 353]. Досліджуючи соціальний потенціал національної економіки, С. І. Грінченко визначає його як «інтегральну форму різнорідних реальних і латентних якостей членів національного суспільства, що відбиває рівень та можливості реалізації проектів модернізації в національному суспільстві за наявності певних природно-екологічних і соціально-економічних умов» [3, с. 90]. А. Б. Докторович пропонує визначати соціальний потенціал як «системну сукупність можливостей і здібностей індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому, які формуються їхніми діями, взаємодіями та відносинами, забезпечуючи суспільне відтворення» [6, с. 181]. Соціальний потенціал, на нашу думку, слід розглядати як систему елементів, що безпосередньо формують соціальну активність і можливості у здобутті соціально значущих результатів у різних сферах суспільного буття. Таким чином, соціальний потенціал, як і потенціал загалом, не слід ототожнювати з категоріями «соціальний ресурс», «соціальні можливості», «система здібностей», «наявні умови».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Однією з важливих проблем, пов'язаних з розвитком соціально-орієнтованого суспільства, є розуміння категорії «соціальний потенціал». У XXI столітті стратегічним напрямом і головною тенденцією прогресу стає розширене відтворення соціального потенціалу людини, суспільства, економіки. Зростає потреба коригування цілей і пріоритетів економічної і соціальної політики, орієнтованої на забезпечення стійкого відтворення соціального потенціалу ринкової економіки.

Список використаних джерел:

1. Артюхіна М. В. Соціальний потенціал вищого навчального закладу: сутність та оцінка / М. В. Артюхіна // Економіка і регіон. – 2011. – № 3 (30) – С. 158-167.
2. Панкова Л. І. Соціальний потенціал суспільства: сучасний стан, тенденції та особливості розвитку / Л. І. Панкова // Наукові праці Чорноморського державного університету. Економіка. – 2010. – Випуск 132. Том 145. – С. 5-9.
3. Грінченко С. І. Теоретико-методологічні засади дослідження суспільного потенціалу сучасного суспільства / С. І. Грінченко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 59-60. – С. 86-94.
4. Тютюнник Н. С. Використання категорій «потенціал», «капітал» і «ресурс» у соціально-економічних дослідженнях [Електронний ресурс] / Н. С. Тютюнник, О. А. Ігнатова // Економіка промисловості. – 2012. – №3-4 (59-60). – Режим доступу : http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/49455/ST46-3-4_59-60.pdf?sequence=1
5. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь [Електронний ресурс] / За ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України. – 2014. – 776 с. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/nas_dop_2015.pdf

6. Докторович А. Б. Социальный потенциал как предмет системного исследования / А. Б. Докторович // Россия и современный мир. – 2007. № 3 (56). – С. 179-189.
7. Докторович А. Б. Социальный потенциал: социальные взаимодействия и отношения / А. Б. Докторович // Вестник Московского университета. Серия 18: Социология и политология. – 2008. – № 4. – С. 35-46.
8. Маслова И. Социальный потенциал развития экономики / И. Маслова // Вестник Института экономики Российской академии наук. – 2008. – №2. – С. 37-53.
9. Файзуллин Т. Ф. Определение сущности и содержания социального потенциала региона / Т. Ф. Файзуллин // Грамота. – 2015. – № 6. Ч. 1. – С. 191-194.
10. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Х. : Фоліо, 2000. – 540 с.
11. Белоусов Р. А. Рост экономического потенциала / Р. А. Белоусов. М. : Экономика, 2001. – 261 с.
12. Беломестнов В. Г. Проблемы управления экономическим потенциалом социально-экономических систем / В. Г. Беломестнов // Проблемы современной экономики. – 2005. – № 1/2 (13/14). – С. 195-201.
13. Батищев Г. С. Диалектика творчества / Г. С. Батищев. – М. : Институт философии, 1984. – 443 с.
14. Carnevale A. P. Human Capital: a High Yield Corporate Investment. Wash. : ASTD, 1983.
15. Социологическая энциклопедия: в 2-х т. / Рук. проекта Г. Ю. Семигин; гл. ред. В. Н. Иванов. Т.2. – М. : Мысль, 2003. – 863 с.
16. Коленда Н. В. Соціальний потенціал : сутність та основні ознаки / Н. В. Коленда // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 1. – С. 105-115.

Tetiana Vlasova, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE, Chernivtsi

SOCIAL POTENTIAL: ESSENCE AND MAINTENANCE

Summary

The article is devoted to the essence and maintenance of social potential. It is marked that scientific validity and perfection of socio-economic life of the country depend on the level of cognition of social potential and development of mechanism of its effective use. Essence and maintenance of category of "potential" have been determined. The constituents of potential, intercommunications between them through opening of maintenance of concepts "possibility", "ability", "resource" have been educed and described. It should be emphasized that research of potential gives an opportunity to define the future state of the phenomenon, forecast it and develop scientifically reasonable politics of development. Attention is drawn to the specific of category of "potential". A concept of "social potential" has been analyzed, its essence has been certain. It is educed that the extended reproduction of social potential of human being, society, economy becomes strategic direction and main tendency of progress nowadays.

Keywords: potential, possibility, ability, resource, social potential.

References:

1. Artiukhina, M.V. (2011). Social potential of higher educational establishment : essence and estimation. *Ekonomika i rehion [Economy and region]*, vol. 3 (30), pp. 158-167 (in Ukr.).
2. Pankova, L.I. (2010). Social potential of society : the modern state, tendencies and features of development. *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu. Ekonomika [Scientific works of the Black Sea state university. Economy]*, vol. 132 (145), pp. 5-9 (in Ukr.).

3. Hrinchenko, S.I. (2013). Theoretical methodological research principles of public potential of modern society. *Sotsial'ni tekhnolohii: aktual'ni problemy teorii ta praktyky [Social technologies: issues of the day of theory and practice]*, vol. 59-60, pp. 86-94 (in Ukr.).
4. Tiutiunnyk, N.S., Ihnatova, O.A. (2012). The use of categories of "potential", "capital" and "resource" in socio-economic researches. *Economy of Industry*, vol. 3-4 (59-60). Available at: http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/49455/ST46-3-4_59-60.pdf?sequence=1 (Accessed 15 Oct 2017) (in Ukr.).
5. Libanova, E.M., Khvesyuk, M.A. (2014). Socio-economic potential of steady development of Ukraine and her regions. National lecture. Available at: http://www.nbuu.gov.ua/sites/default/files/nas_dop_2015.pdf (Accessed 15 Oct 2017) (in Ukr.).
6. Doktorovich, A.B. (2007). Social potential as an article of system research. *Rossija i sovremennyj mir [Russia and modern world]*, vol. 3 (56), pp. 179-189 (in Russ.).
7. Doktorovich, A.B. (2008). Social potential: social co-operations and relations. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija 18: Sociologija i politologija [Announcer of the Moscow university. Series 18: Sociology and political science]*, vol. 4, pp. 35-46 (in Russ.).
8. Maslova, I. (2008). Social potential of development of economy. *Vestnik Instituta jekonomiki Rossijskoj akademii nauk [Announcer of Institute of economy of the Russian academy of sciences]*, vol. 2, pp. 37-53 (in Russ.).
9. Fajzullin, T.F. (2015). Determination of essence and maintenance of social potential of region. *Gramota [Literacy]*, vol. 6 (1), pp. 191-194 (in Russ.).
10. Ivchenko, A. (2000). Tlumachnyj slovnyk ukrains'koi movy [Explanatory dictionary of Ukrainian]. Folio, Kharkiv, 540 p. (in Ukr.).
11. Belousov, R. A. (2001). *Rost jekonomicheskogo potenciala [Increase of economic potential]*. Jekonomika, Moskva, 261 p. (in Russ.).
12. Belomestnov, V.G. (2005). Management problems by economic potential of the socio-economic systems. *Problemy sovremennoj jekonomiki [Problems of modern economy]*, vol. 1/2 (13/14), pp. 195-201 (in Russ.).
13. Batishhev, G.S. (1984). *Dialektika tvorcestva [Dialectics of creation]*. Institut filosofii, Moskva, 443 p. (in Russ.).
14. Carnevale, A.P. (1983). Human Capital: a High Yield Corporate Investment. ASTD, Washington, 142 p.
15. *Sociologicheskaja jenciklopedija [Sociological encyclopedia]* (2003). Mysl', Moskva, 863 p. (in Russ.).
16. Kolenda, N.V. (2013). Social potential, its essence and basic signs. *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova [Announcer of ONU to the name of I.I. Mechnykov]*, vol. 18 (1), pp. 105-115 (in Ukr.).

